

Аквально-скельний комплекс Карадагу

Імена та адреси укладачів інформаційного листа рамсарського ВБУ:

Костенко Наталія Спиридонівна, к.б.н., учений секретар, Карадазький природний заповідник, с. Курортне, м. Феодосія, АР Крим, 98188, тел.: (065) 623 8331, e-mail: karadag@crimea.com;

Стеценко Микола Пилипович, перший заступник начальника державної служби заповідної справи, Мінприроди України, вул. Урицького, 35, м. Київ, 01601, тел.: (044) 451 5904, e-mail: parks@parks.freenet.kiev.ua.

Дата підготовки опису: 7 квітня 2003 р.

Географічні координати: 44°55' пн. ш., 35°14' сх. д.

Розташування: Південно-східна частина Кримського півострова між Отузькою та Коктебельською долинами. Угіддя розташоване за 10 км на захід від м. Феодосія (150 тис. жителів) Автономної Республіки Крим, між селищами Коктебель та Курортне.

Висота над рівнем моря: максимальна – 120 м

Площа: 224 га

Короткий опис: Це комплекс морських субліторальних акваторій Чорного моря, бухточок, вузької смуги гальково-валунного побережжя і прибережних скель (висотою до 120 м). Є середовищем існування рідкісних видів рослин і тварин. Найціннішою є колонія рибоїдного виду птахів баклана довгоногого *Phalacrocorax aristotelis* (близько 80 пар). Селяться хижі птахи сапсан *Falco peregrinus* та балабан *F. cherrug*. Незамерзаючі мілководдя, захищені Кримськими горами від північних вітрів, є середовищем перебування рідкісних видів птахів таких, як чапля жовта *Ardeola ralloides*, коровайка *Plegadis falcinellus*, чернь білоока *Aythya nyroca*, лежень *Burhinus oedicnemus*, кулик-довгоніг *Himantopus himantopus*, кулик-сорока *Haematoropus ostralegus*. Численні скелі та кам'янисте дно угіддя вкриті бурими водоростями *Cystoseira crinita* і *C. barbata*, судинними рослинами *Zostera marina* і *Z. nana*, друзами мідій, які забезпечують необхідні умови для відтворення риб. Угіддя входить до складу Карадазького природного заповідника.

Рамсарські критерії: 1, 2, 4, 7, 8

Обґрунтування рамсарських критеріїв:

(1) Угіддя є типовим для південного узбережжя гірського Криму поєднанням морських субліторальних акваторій Чорного моря, бухточок, вузької смуги гальково-валунного побережжя і прибережних скель (висотою до 120 м) з кліфами. Типовість комплексу тварин і рослин полягає у присутності рибоїдних птахів (бакланів та мартинів), які гніздяться на скелях, заростей бурих водоростей *Cystoseira crinita* і *C. barbata* та судинних рослин *Zostera marina* і *Z. nana* та друз мідій на твердих покриттях з іншими супутніми видами рослин і тварин.

(2) На території угіддя охороняються види флори і фауни, занесені до Червоної книги України.

(4) Місцеперебування багатьох видів птахів водно-болотного комплексу під час весняних і осінніх міграцій та взимку. В межах угіддя знаходиться один із рідкісних типів природних середовищ відповідно до Резолюції 4 (96) Постійного комітету Бернської конвенції – зарості рослин у морях (#11.3).

(7) У межах акваторії угіддя постійно трапляються занесені до Червоної книги України.

(8) Узбережжя, мілководдя та район водних макрофітів угіддя є важливими біотопами для нересту найбільш поширених тут видів риб.

Фізична та біогеографічна характеристики: Степовий біогеографічний регіон на карті Смарагдової мережі Європи. За геоботанічним районуванням України належить до Гірськокримської провінції Середземноморської лісової області. Басейнова приналежність – Північно-східне Причорномор'я в районі Кримського півострова.

Фізичні особливості ВБУ: У геологічному відношенні угіддя розташоване у найсхіднішій частині мегаантиклінорія Альпійської синклінальної області, південна частина якої занурена в Чорне море. Із заходу на схід берегова лінія уздовж узбережжя відзначається складною конфігурацією, наявні численні невеликі бухти, розділені мисами. Карадазька гірська гряда

утворилася внаслідок виверження вулкану в юрський період. Найтипівішими для суходолу ґрунтами є коричневі гірські щербеністі: карбонатні, безкарбонатні і солонцюваті. Клімат субтропічний, середземноморського типу. Річна сума сонячного світла становить 2200–2300 годин. Сонячна радіація перевищує 120 ккал/см²/рік. Визначальну роль у формуванні клімату відіграють тропічні континентальні і морські повітряні маси. Середньорічні температури повітря становлять +11–14°C. Середня температура повітря найхолоднішого місяця – +2°C, найтеплішого – +23°C. Припливи та відпливи лише зрідка перевищують кілька сантиметрів.

Фізичні особливості водозбірної території: Угіддя є прибережно-аквальною ділянкою Чорного моря. Водозбір Чорного моря формується стоками багатьох річок, найбільшими серед яких є Дунай та Дніпро. Солоність Чорного моря постійна і дорівнює 18‰. Температура морської води влітку досягає +25°C, а взимку знижується до +6 – +8 °C.

Гідрологічна цінність: Влітку опади мають переважно вигляд злив. Випаровуваність значно перевищує річну суму опадів, яка складає 300 мм з переважанням (до 60% від річної кількості) в осінньо-зимовий період. Берегова лінія стабільна.

Тип ВБУ: А, D, E, B

Екологічні особливості: Основними типами природних середовищ є: субліторальні акваторії глибиною до 6 м, вузька смуга гальково-валунного побережжя, стрімкі (висотою до 120 м) прибережні скелі з кліфами. На глибинах до 4–5 м переважно поширені угруповання водоростей-макрофітів *Cystoseira crinita* і *C. barbata*, а на глибинах 5–6 м – судинних рослин *Zostera marina* і *Z. nana*. Для гірсько-скельного суходолу характерні степова, галофільна, чагарникова та інші типи рослинності.

Цінна флора: У межах берегової лінії трапляються п'ять видів водоростей, занесених до Червоної книги України: диктіота дихотомічна *Dictyota dichotoma*, кладостефус губчастий *Cladostephus spongiosus*, немаліон глистовидний *Nemalion helminthoides*, лауренція гібридна *Laurencia hybrida*, сифонокладус маленький *Siphonocladus pussilus*. У морській акваторії зареєстровані зарості бурих водоростей *Cystoseira crinita* і *C. barbata*, судинних рослин *Zostera marina* і *Z. nana* та ін.

Цінна фауна:

Ссавці: До берега періодично підпливають занесені до Червоної книги України і міжнародних червоних переліків види дельфінів: афаліна чорноморська *Tursiops truncatus ponticus*, азовка *Phocoena phocoena relicta* та білобочка чорноморська *Delphinus delphis ponticus*. У гротах знайдені колонії підковносів малого *Rhinolophus hipposideros* та великого *R. ferrumequinum*, триколірної нічниці *Myotis emarginatus* (два останні види занесені в Червоний список МСОП).

Птахи: Цінність угіддя визначається наявністю місцевої колонії баклана довгоногого *Phalacrocorax aristotelis* (близько 80 пар). Під час міграцій постійно зустрічаються жовта чапля *Ardeola ralloides*, коровайка *Plegadis falcinellus*, чернь білоока *Aythya nyroca*, лежень *Burhinus oedipnemos*, ходуличник *Himantopus himantopus*, кулик-сорока *Haematopus ostralegus*. Взимку зустрічаються огар *Tadorna ferruginea* і гоголь *Vucophala clangula*. На берегових обривах гніздяться сапсан *Falco peregrinus* (1 пара) та балабан *F. cherrug* (2 пари).

Риби: Тут трапляються види, занесені до Червоної книги України: білуга чорноморська *Huso huso ponticus*, морський коник чорноморський *Hippocampus guttulatus microstephanus*, зубарик звичайний *Puntazzo puntazzo*, піскарки бура *Callionymus festivus* і сіпа *C. belenus*, бичок-рижик звичайний *Neogobius platyrostris*, морський півень *Trigla lucerna*, арноглос *Arnoglossus kessleri*, а також лосось чорноморський *Salmo trutta labrax*, який, крім того, є об'єктом Європейського Червоного списку глобально вразливих тварин і рослин. Наступні види риб нерестяться на мілководдях та в прибережжі: губань зелений *Labrus viridis* (*L. turdus*), морська миша *Callionymus festivus*, арноглос *Arnoglossus kessleri*, морський язик *Solea nasuta*, морський йорж *Scorpaena porcus*, горбиль темний *Sciaena umbra*, дракончик морський *Trachinus draco*. У районі водних макрофітів нереститься ряд видів риб, зокрема чорноморська барабуля *Mullus barbatus ponticus* і морський карась *Diplodus annularis*.

Молюски: Тут трапляється устриця їстівна *Ostrea edulis*, занесена до Червоної книги України.

Соціальні та культурні цінності: При адміністрації Карадазького природного заповідника (с. Курортне) функціонують два дельфінарії, бібліотека та еколого-освітній центр, який включає живі куточки та музейні експозиції риб, плазунів і птахів.

Землеволодіння: ВБУ: Державна власність на землю, що передана у постійне користування Карадазькому природному заповіднику. Адміністрації Карадазького природного заповідника видано Акт на право постійного користування земельними ділянками. **Прилеглі землі:** Із землями угіддя межують: з боку моря – охоронна зона (шириною до 1 км від берега) Карадазького природного заповідника; на суходолі – землі заповідника, а за ними – невеликі населені пункти з рекреаційними закладами (Курортне, Коктебель, Щебетівка), приватні сільськогосподарські землі.

Поточне землекористування: ВБУ: угіддя знаходиться у межах природоохоронної території і тому використовується лише в наукових цілях. Прилеглі землі: поряд з угіддям у межах Карадазького природного заповідника у протипожежних та господарських цілях щорічно викошується 12 га сінокошу. За заповідником, біля населених пунктів, переважно ведеться виноградарство, на березі моря – рекреаційна діяльність, у морі – рибальство та судноплавство.

Чинники (минулі, сучасні або потенційні), несприятливі для угіддя, в т. ч. зміни у природокористуванні або проекти розвитку: ВБУ: в минулому – вилов риби, пошук цінних мінералів. На сучасному етапі проводяться наукові дослідження, природоохоронні заходи та моніторинг стану біологічного та ландшафтного різноманіття, еколого-освітня діяльність; реєструються окремі випадки незаконного відвідування території угіддя. **Прилеглі землі:** рибальство, судноплавство, розорювання земель (виноградарство), найінтенсивніше – рекреація. Контрольоване відвідування території місцевими жителями, рекреантами і туристами.

Вжиті природоохоронні заходи: У 1979 р. створено Карадазький природний заповідник, який входить до складу 138 найцінніших територій України, визначених за Програмою важливих територій щодо птахів. Менеджмент біорізноманіття здійснюється відповідно до закону «Про природно-заповідний фонд України» (1992) та Положення про Карадазький природний заповідник (1998). У 2002 р. територія заповідника запропонована для включення до Смарагдової мережі Європи (Бернська конвенція).

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Заплановано розробити Проект організації території та охорони природних комплексів Карадазького природного заповідника. Буде розроблено спеціальний менеджмент-план водно-болотного угіддя міжнародного значення.

Проведені наукові дослідження: Карадазький природний заповідник є науково-дослідною установою Національної академії наук України. У штаті заповідника – 15 наукових співробітників, які працюють у відділах екологічного моніторингу та експериментальної гідробіології. Куратором заповідника є Інститут біології південних морів НАН України (м. Севастополь). Головні напрями досліджень: моніторинг стану збереження біологічного та ландшафтного різноманіття в рамках виконання щорічної програми Літопису природи, фізіолого-біохімічні дослідження морських гідробіонтів, вивчення розмноження діатомових водоростей і особливостей поведінки морських ссавців.

Сучасний стан екологічної освіти, просвіти, інформування та виховання: Поряд з угіддям у гірській частині Карадазького природного заповідника прокладено екологічну стежку. В с. Курортне – адміністративному центрі заповідника – знаходяться два дельфінарії й еколого-освітній центр з куточками живої природи та музейними експозиціями риб, плазунів і птахів. Регулярно випускаються буклети та інформаційні листівки. Постійно здійснюється еколого-освітня діяльність серед місцевого населення, передусім дітей, та відпочиваючих. Щорічно до Карадазького природного заповідника приїжджають групи школярів, які допомагають працівникам заповідника підтримувати природоохоронний режим.

Сучасний стан рекреації і туризму: Поряд з ВБУ у горах прокладено екологічну стежку для огляду краєвидів угіддя. Щорічно, переважно влітку, цією стежкою проходить до 15 тис. відвідувачів.

Юрисдикція: Територіальна – Рада Міністрів Автономної Республіки Крим. Функціональна – Державна екологічна інспекція Чорного моря та адміністрація Карадазького природного заповідника при НАН України.

Орган управління ВБУ: Адміністрація Карадазького природного заповідника. Адреса: с. Курортне, м. Феодосія, АР Крим, 98188, тел./факс: (065) 623 8331, e-mail: karadag@crimea.com.

Джерела інформації:

- 1) Дидух Я. П., Шеляг-Сосонко Ю. Р. Карадагский государственный заповедник. Растительный мир. – Киев: Наукова думка, 1982. – 152 с.
- 2) Літопис природи Карадазького природного заповідника. 18 томів (1978–2001 рр.).
- 3) Микитюк О. Ю. ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. – К.: СофтАРТ, 1999. – 324 с.
- 4) Червона книга України: Тваринний світ – К.: УЕ, 1994. – 464с.
- 5) Червона книга України: Рослинний світ – К.: УЕ, 1996. – 608 с.
- 6) Заповідники і національні природні парки України. – К.: Вища школа, 1999. – 230 с.
- 7) Природа Карадага / Под ред. А. Л. Морозовой и А. А. Вронского. – Киев: Наукова думка. – 1989. – 289 с.